

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ СТРАХУ В ПСИХОЛОГІЇ

Василега О.Ю.

Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Досліджено теоретичні та методологічні аспекти вивчення проблеми страху в психології. Надано теоретичний аналіз поняття «страх». Представлено погляди вітчизняних та зарубіжних вчених щодо проблеми страху. Проаналізовано різноманітні наукові підходи до вивчення сутності та природи страху. Обґрунтовано розмежування понять «страх», «боязнь» та «тривога».

Ключові слова: страх, емоція, особистість, боязнь, тривога.

Постановка проблеми. Страх як негативна емоція, що виникає у суб'єкта в ситуаціях небезпеки, невизначеності, новизни, супроводжував людину завжди. Змінювалися його об'єкти (як в контексті філо-, так і онтогенезу: під час еволюції суспільства в цілому та протягом життя конкретного індивіда), специфічні форми прояву, варіанти норми та патології, однак зберігалася важлива роль в забезпеченні безпеки життєдіяльності людини, оскільки саме страх є найпершим з механізмів інстинкту самозбереження. Саме тому сьогодення з його нестабільністю, антигуманністю, загальним духовним занепадом, що проявляються в природних та соціальних катаклізмах, війнах, різноманітних девіаціях вимагає від особистості високого рівня емоційного інтелекту, уміння володіти собою за будь-яких обставин, контролювати свої страхи та ефективно співіснувати з ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як зазначалося вище, феномен страху цікавив людину завжди. Трактатування та думки щодо досліджуваного явища можна зустріти в «Дослідах» французького філософа-гуманіста XVI ст. М. Монтеня. Як філософське поняття термін «страх» у XIX ст. ввів датський філософ-ірраціоналіст С. К'єркегор [12, с. 1280].

З виділенням психології в самостійну науку окремі питання щодо проблеми страхів вивчалися психологами за кордоном (Д. Бретт, К. Бютнер, С. Гроф, Г. Еберлейн, К. Ізард, О. Кондаш, Д. Лейн, У. Мак-Даугал, Р. Мей, Е. Міллер, Ф. Ріман, Б.Н. Філіпс, З. Фрейд, С. Холл, К. Хорні, В. Штерн та ін.). Серед вітчизняних дослідників страху приділяли увагу Ю.П. Азаров, І.В. Бабарикіна, Л.С. Віготський, О.В. Запорожець, Н.В. Карпенко, Г.М. Котляр, М.А. Кузнецов, В.П. Морозов, О.І. Рогов, С.Л. Рубінштейн, К.Д. Ушинський та ін.

Виходячи з особливостей сучасного трактування досліджуваного поняття, вивчення феномену страху безпосередньо пов'язане з вивченням проблеми емоцій. Деякі аспекти емоційних проявів особистості, що так чи інакше корелюють з розвитком страхів, відображено у працях Л.М. Аболіна, Б.Г. Аманьєва, П.К. Анохіна, Г.М. Бреслава, В.К. Вілюнаса, Б.І. Додонова, К. Ізарда, Я. Рейковського та ін.

Особливу наукову цінність мають дослідження страхів психіатрами, адже гіпертрофія явища завжди відображає його в найрозвиненішій формі: те, що в нормі лише злегка відчувається, в патології проявляється яскраво і повно (В.М. Бехтерев, М.І. Буянов, О.І. Захаров, В.В. Леві, А.С. Співаковська) [6, с. 2].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри велику кількість наукових праць, присвячених досліджуваному феномену, узагальнюючої теорії страху досі не існує, так само, як і єдиної точки зору щодо трактовки самого поняття – хоч почуття страху і було свого часу пред-

метом уваги багатьох учених, однак його природа й сутність залишилися мало- або взагалі нерозкритими. Саме цим обумовлений наш науковий інтерес до історії вивчення проблеми страху в психології.

Мета статті. Таким чином, головною метою даної праці є аналіз теоретико-методологічних аспектів вивчення проблеми страху в психології.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з виникненням і розвитком у світовій науці великої кількості різноманітних психологічних течій, існує така ж безліч наукових підходів до вивчення феномену страху, визначення його сутності та природи, класифікації страхів.

Більшість авторів спирається в своїх дослідженнях проблеми страху на так звану теорію диференційних емоцій. Теорія диференційних емоцій виділяє в якості свого центрального положення уявлення про існування певної кількості базисних емоцій, кожна з яких має властиві тільки їй мотиваційні та феноменологічні характеристики. Базисні емоції (радість, страх, гнів) призводять до певних внутрішніх переживань та зовнішніх проявів і можуть взаємодіяти між собою, послаблюючи чи підсилюючи одна одну [5].

Так, у класичних теоріях емоцій, до яких належать дослідження Ч. Дарвіна, периферична теорія Джемса-Ланге, підхід У. Мак-Даугала, страх розглядається як базова, вроджена емоція, яка безпосередньо пов'язана з реакцією на зовнішню загрозу. Науково-психологічне вивчення страху, як і емоційних станів в цілому, веде свій початок від праці Ч. Дарвіна «Вираження емоцій у людини і тварин» [6]. Він одним з перших виділив регуляторну роль емоцій в поведінці ссавців, зазначивши, що емоційні сигнали страху, радості, гніву і мімічні та пантомімічні рухи, що їх супроводжують, мають адаптивне значення.

Американський філософ-ідеаліст, психолог, автор вчення про емоції, що є одним з витоків біхевіоризму, В. Джемс також розглядає страх як одну з трьох найсильніших емоцій поряд з радістю та гнівом. Він зазначає: «...страх є невідомим інстинктом, у людини він – один з найбільш ранніх. Шуми, мабуть, є головними стимулами страху» [3, с. 307]. Вчений докладно аналізує «класичні» об'єкти страху у людини – шум, висота, змії, павуки, дивні люди і тварини, – відрізняючи при цьому об'єкти, страх до яких викликаний інстинктом, від тих, що можуть бути пов'язані як з інстинктом, так і з науцінням. Одним з головних джерел страху науковець вважає самотність у дитинстві. Що ж до патологічних форм прояву та деяких особливостей звичайного страху, то вчений пояснює їх за допомогою «спадкових спогадів про умови життя наших предків» [3, с. 311].

Для класичного психоаналізу проблема страху – це сукупність різноманітних питань, відповіді на які мають пролити світло на душевне життя людини.

Класичною з проблеми тривоги та страху є робота З. Фрейда «Страх», де вчений визначає досліджуване поняття як психічний стан людини, який пов'язаний з тяжкими переживаннями і викликає дії, спрямовані на самозбереження, зазначаючи, що він властивий всім живим організмам [15]. Автор виділяє декілька типів страху:

- страх інфантильний – дитячий страх, що спочатку є лише вираженням потреби постійно бути поряд з рідною людиною, але спостерігається і у дорослих як страх невротичний;

- страх невротичний – різноманітні форми «безцільного страху» невротиків, що виникають як реакція на невизначену загрозу;

- страх реальний – раціональний прояв інстинкту самозбереження як нормальна реакція на сприйняття зовнішньої небезпеки;

- страх вільний – загальна невизначена боязливості, готова на деякий час «прив'язатися» до будь-якої нової можливості, що проявляється в «страху очікування»; страх безпредметний, не пов'язаний з певним об'єктом.

Окремо З. Фрейд розглядає страх смерті, вважаючи його однією з основних, базисних форм страху.

Сучасний психоаналіз дослідження проблеми страху переводить в площину вивчення тривожності особистості. Починаючи з робіт К. Хорні, що визначила різницю між страхом і тривогою [16, с. 254-263], багато психоаналітиків стало приділяти основну увагу дослідженню психологічних умов виникнення тривожності, механізмів захисту від неї, шляхів і можливостей вирішення внутрішніх конфліктів, що виходять з тривожності і призводять до неврозів [16].

Фундаментальне дослідження основних форм страхів проведене відомим німецьким психологом та психотерапевтом Ф. Ріманом [10]. Вчений зазначає, що страх завжди індивідуальний і відображає особистісні особливості кожного індивіда. На думку вченого, особистий страх людини пов'язаний з індивідуальними умовами її життя, схильностями та оточенням. Страх має «свою історію розвитку» і починається, практично, з моменту початку нашого розвитку (тобто, народжується разом з нами) [10, с. 14]. Що ж до пояснення впливу ситуації на особливості прояву страху, то вчений зазначає: «... страх завжди виникає в тих випадках, коли ми опиняємось в новій, незвичайній або невирішеній ситуації» [10, с. 15].

Ф. Ріман виділяє чотири основні форми страху, які визначають життя людини та, за надмірного розвитку, дають чотири типи патології особистості – шизоїдний, істеричний, депресивний і нав'язливий [10, с. 24]:

- страх перед самовідторгненням, що переживається як втрата «Я» та залежність;

- страх перед самостворенням (стагнацією «Я»), що переживається як беззахисність та ізоляція;

- страх перед зміною, що переживається як мінімальність та невпевненість;

- страх перед необхідністю, що переживається як остаточність та несвобода.

Ці чотири форми страху, на думку вченого, викликані базальними тенденціями, що визначають соціальне та біологічне життя людини.

Та попри всю цікавість запропонованих вище поглядів на сутність і природу досліджуваного феномену, маємо й інші, що іноді суперечать наведеним. Так, існує думка, що те, за яких обставин і в яких ситуаціях виникає страх, значною мірою залежить від обсягу знань людини і від почуття її влади над зовнішнім світом. Іноді саме знання є причиною страху, адже воно завжди передбачає небезпеку.

З. Фрейд зазначає: «...дикун насторожується, побачивши в лісі сліди, бо вони свідчать про близькість хижого звіра, але для необізнаної білої людини ті сліди нічого не означають» [15, с. 398]. Однак, існує й протилежна думка стосовно кореляції між обсягом знань індивіда та схильністю його до реагування страхом. Так, К.Д. Ушинський вважає, що страх збільшується невизначеністю небезпеки, адже «...ми не дивуємось, що дикун боїться гармати, тоді як біла людина, яка вміє використовувати зброю, в таких ситуаціях не лякається» (З. Фрейд) [15, с. 398]. Тобто інтенсивність прояву страху змінюється пропорційно до рівня визначеності меж небезпеки. Тому можна припустити, що наявні у особистості знання про світ, особливості об'єктів і джерел її страхів та можливості їх подолання зменшують вірогідність їх виникнення і надмірного розвитку. Так як причиною страху може бути все, що опосередковано чи безпосередньо становить загрозу для людини, а невизначеність небезпеки посилює страх, то зрозуміло, що освіченість та загальна ерудованість особистості зменшують число небезпечних для неї об'єктів (тобто причин страху) і, даючи можливість виміряти небезпеку і визначити її наслідки, полегшують характер переживання [14, с. 402-404].

Наведені думки видатного педагога-новатора XIX ст., що свого часу могли видатися суперечливими, знайшли своє підтвердження в більш сучасних дослідженнях. Так, згідно з інформаційною теорією емоцій П.В. Симонова, кожна емоція трактується як відображення відношення між величиною потреби та ймовірністю її задоволення в даний момент [11]. Інформаційна теорія емоцій вводить в коло явищ, що аналізуються, поняття інформації: негативні емоції виникають частіше за все внаслідок отримання неприємної інформації або за її нестачі, а позитивні – за достатньої інформованості, особливо коли інформація виявилась кращою за очікувану.

Аналізуючи особливості виникнення страху, вчений відмічає, що страх виникає при дефіциті інформації, яка потрібна для організації успішного захисту. У той же час зазначається, що при наявності достатніх відомостей про те, як діяти в ситуації небезпеки (або уникнути її), людина стає безстрашною. П.В. Симонов вказує: «Будь-яке навчання, накопичення досвіду чи отримання його від інших людей послаблює емоції страху, невпевненості, тривоги при виконанні відповідальних і складних завдань» [11, с. 60]. Відмічається також важливість відчуття впевненості, сформованого на основі попереднього досвіду, який «не допускає виникнення страху, здатного завадити пошуку виходу із ситуації» [11, с. 40]. Вчений зазначає, що для усунення негативної емоції іноді досить ліквідувати чи зменшити дефіцит інформації за допомогою простого пояснення. Та через те, що люди не схильні розповідати про свої страхи, знайти інформацію про суб'єктивні переживання в критичних ситуаціях досить складно. Часто когнітивний компонент емоцій призводить до помилкових знань та порушує нормальну роботу мислення. На піку переживань, коли страх охоплює всю свідомість людини, вона втрачає здатність логічно мислити і адекватно діяти [11].

У науковій літературі страх визначається як «емоція, що виникає в ситуаціях загрози біологічному або соціальному існуванню індивіда і спрямована на джерело дійсної чи уявної небезпеки» або ж як «афективно-чуттєва емоція, яка виникає в ситуації загрози-боязні за свою соціальну чи біологічну екзистенцію у суб'єкта і спрямована на об'єкт – джерело достовірно-конкретної чи ірраціонально-уявної загрози» [1, с. 8; 13, с. 681].

О.І. Захаров трактує страх як «афективне (емоційно загострене) відображення в свідомості конкретної загрози для життя і добробуту людини» [4, с. 5]. Він також зазначає, що людина, яка боїться саме визначених об'єктів та думок, відчуває страх, в той час, як «людина, що починає боятися самого факту виникнення страху (страх страху), має високий, нерідко граничний рівень тривоги, оскільки боїться, а точніше, побоюється всього того, що може навіть опосередковано загрожувати її життю та добробуту» [4, с. 6].

Л.М. Пріснякова стверджує, що «страх – це негативний емоційний стан людини, який виникає при отриманні інформації про реальну або уявну загрозу її біологічному чи соціальному існуванню» [9, с. 197]. Дослідниця зазначає, що на відміну від емоцій страждання, болю, які викликані реальною дією небезпечних для існування людини факторів, страх виникає при їх передбаченні. Авторка вважає, що інтенсивність почуття страху може варіювати в широкому діапазоні відтінків в залежності від темпу надходження інформації щодо тієї чи іншої загрози. Страх, на думку вченої, безпосередньо впливає на життєдіяльність організму людини, паралізуючи чи навпаки мобілізуючи її енергію. Також вона відносить страх до одного із засобів виховання, факторів регуляції поведінки.

Р.М. Грановська визначає страх як «очікування і передбачення невдачі при здійсненні дії, яка повинна бути виконана в даних умовах» [2], зазначаючи, що саме ця емоція є найсильнішою негативною емоцією людини. Авторка вважає, що повторні невдачі, які співпадають з необхідністю знову повторювати безуспішні дії, призводять до страху перед цими діями.

Згідно з О. Кондашом, «страх – це психологічний сигнал, що свідчить про небезпеку та несе в собі попередню оцінку ситуації» [7, с. 51]. Тобто в першу чергу, дана емоція виконує для суб'єкта сигнальну функцію.

Додатково хочемо зазначити, що в деяких словниках визначення поняття «страх» взагалі відсутнє [8].

Поряд з терміном «страх» повсякчас можна зустріти терміни «боязнь», «переляк», «жах», «тривога». Все це дуже близькі за змістом і за формою прояву явища психічного життя людини, але кожне з них має свої специфічні особливості і відмінності. Розглянемо сутність зазначених феноменів.

Підійшовши до осмислення проблеми страху, ще З. Фрейд розділив боязнь, переляк і власне страх. В його розумінні боязнь означає певний стан очікування небезпеки і підготовку до неї, навіть якщо вона ще невідома. Близьким до даного феномену є поняття «тривога». В переживанні як страху, так і тривоги є спільний емоційний компонент у вигляді почуття хвилювання і занепокоєння, тобто обидва поняття відображають сприймання загрози чи відсутність почуття безпеки. Та страх в жодному разі не можна ототожнювати з тривогою. Страх є цілком визначеною, специфічною емоцією, що заслуговує виділення в окрему категорію. Визначення страху як специфічної емоції дозволяє відмежувати його від феномену тривоги. На рівні суб'єктивного переживання, стан тривоги правильніше за все визначити як комбінацію, чи патерн декількох дискретних емоцій. Ключовою з них, без сумніву, є страх, але й інші емоції, наприклад, печаль, сором, провина, можуть бути задіяні в суб'єктивному переживанні тривоги [5, с. 293-294].

У найбільш загальному розумінні тривога – це передчуття небезпеки, стан неспокою. Найчастіше вона проявляється в очікуванні якоїсь події, яку складно прогнозувати і яка може загрожувати

ти індивіду своїми неприємними наслідками. Тобто якщо страх – це афективне відображення в свідомості конкретної загрози для життя і добробуту людини, то тривога є емоційно загостреним відчуттям майбутньої загрози. Апофеозом страху і тривоги є жах [4, с. 5].

Переляк, за З. Фрейдом, – це миттєвий, афективний стан, який виникає в ситуації небезпеки, коли людина до неї не готова. Від переляку індивід захищається страхом, що завжди передбачає об'єкт, якого боїться.

Боязливість – якість, риса характеру, що спостерігається лише у деяких людей, виникає поступово, під впливом певних зовнішніх та внутрішніх умов і стає стійкою особливістю людини. Як якість особистості боязливість проявляється в тому, що, виникаючи спочатку лише в певній конкретній ситуації, поступово, на основі узагальненого сприймання багатьох явищ дійсності, вона вже не обмежується епізодичним переживанням, а перетворюється на стійку емоційну реакцію. У боязливості завжди є почуття страху, хоча спрямоване воно не в сьогодення, а в майбутнє. Страх і боязливість переживаються як досить тяжкі і неприємні стани. Різниця між ними полягає в наслідках їх впливу на людину. Якщо адекватний ситуації загрози страх виконує захисну або охоронну функцію (застерігає від небезпеки або забороняє робити те, що засуджується соціумом), то боязкість частіше перешкоджає міжособистісному спілкуванню, заважає розкриттю здібностей людини, майже завжди переплітаючись із замкненістю і невпевненістю в собі [6, с. 5-6].

Психічним антагоністом страху є сміливість.

У загальному розумінні сміливість – це властива індивіду впевненість в своїх силах. Це особистісна риса, що характеризує, на нашу думку, не людину, абсолютно безстрашну, а таку, що здатна контролювати і опановувати емоції страху. Адже «не той мужній, хто пірнає в небезпеку, не відчуваючи страху, а той, хто може приглушити, подолати найсильніший страх і думати про небезпеку, не підкорюючись страху» (К.Д. Ушинський) [14, с. 406]. Саме це, за нашим переконанням, визначає сміливість як особистісну рису, протилежну боязливості.

Однак, з огляду на зазначену захисну функцію страху, можемо стверджувати, що надмірна, непропорційна ситуації небезпеки сміливість так само негативно позначається на розвитку індивіда, як і його надмірна схильність до реагування страхом.

Висновки і пропозиції. Таким чином, існують різні підходи щодо визначення феномену страху та аналізу його природи і джерел. Так, страх розглядається як вроджена особливість людини (тварини), що виконує функцію пристосування (Ч. Дарвін); одна з трьох основних найсильніших емоцій поряд з радістю та гнівом, що в основному шкодить суб'єкту та має своїм джерелом не тільки природні, але й надприродні явища та об'єкти (В. Джемс); одна з базисних емоцій, що може призводити до різних внутрішніх переживань та зовнішніх проявів (К. Ізард); вроджений та індивідуальний феномен, що відображає особистісні особливості людини та має своїм джерелом невирішені ситуації (Ф. Ріман); більшою мірою соціальне явище, показник вираженості якого безпосередньо залежить від загального рівня освіченості, ерудованості суб'єкта (П.В. Симонов).

Як бачимо, у сучасних тлумаченнях досліджуваного феномену страх визначається як негативна емоція, нестійкий стан, почуття, афективно-загострений стан, негативне емоційне переживання тощо. Отже, аналіз літературних джерел з пробле-

ми страхів свідчить, що сьогодні не існує єдиної загальноновизнаної думки стосовно того, який феномен потрібно розглядати як страх, як немає і єдиного визначення цього поняття. Все існуюче різноманіття визначень вказує на те, що дана проблема ста-

новить інтерес для психологічної науки, зокрема, потребує розробки та конкретизації науковий зміст самого поняття, оскільки різні автори по-різному трактують його, дуже часто акцентуючи увагу на протилежних аспектах досліджуваного феномену.

Список літератури:

1. Андрусенко В. А. Социальный страх (опыт философского анализа) [Текст] / В. А. Андрусенко. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1991. – 168 с. – Библиогр. и примеч. в конце гл.
2. Грановская Р. М. Элементы практической психологии [Текст] / Р. М. Грановская. – [5-е изд., испр. и доп.]. – СПб.: Речь, 2003. – 655 с.
3. Джемс У. Психология [Текст] / У. Джемс [под ред. Л.А. Петровской]. – М.: Педагогика, 1991. – 368 с. – (Классики мировой психологии).
4. Захаров А. И. Как преодолеть страхи у детей [Текст] / А. И. Захаров. – М.: Педагогика, 1986. – 112 с., ил. – (Педагогика – родителям).
5. Изард К. Э. Психология эмоций [Текст] / К. Э. Изард. – [перев. с англ.]. – СПб.: Питер, 2000. – 464 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»).
6. Карпенко Н. В. Корекція та профілактика дитячих страхів [Текст] / Н. В. Карпенко // Психологічна Газета. – 2006. – № 7. – С. 1-31.
7. Кондаш О. Хвилювання: страх перед випробуванням [Текст] / О. Кондаш. – К.: Радянська школа, 1981. – 170 с.
8. Кордуэлл М. Психология. А – Я: Словарь-справочник [Текст] / М. Кордуэлл [пер. с англ. К. С. Ткаченко]. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 1999. – 448 с.
9. Приснякова Л. М. Нестационарная психология [Текст] / Л. М. Приснякова. – [АПН Украины Ин-т психол.]. – К.: Дніпро, 2001. – 256 с.
10. Риман Ф. Основные формы страха [Текст] / Ф. Риман. – [пер. с нем. Э. Л. Гушанского]. – М.: Алетейа, 1998. – 336 с.: ил.
11. Симонов П. В. Что такое эмоция? [Текст] / П. В. Симонов. – М.: Наука, 1966. – 93 с.
12. Советский энциклопедический словарь [Текст] / [гл. ред. А. М. Прохоров; редкол.: А. А. Гусев и др.]. – [изд. 4-е]. – М.: Сов. энциклопедия, 1987. – 1600 с., ил.
13. Современный словарь по психологии [Текст] / [сост. Юрчук В. В.]. – Мн.: «Современное слово», 1998. – 768 с.
14. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения. В 2-х т. Том 1. Теоретические проблемы педагогики [Текст] / Ушинский К. Д. [под ред. А. И. Пискунова (отв. ред.), Г. С. Костюка, Д. О. Лордкипанидзе, М. Ф. Шабаевой]. – М.: Педагогика, 1974. – 584 с. – (Педагогическая библиотека).
15. Фрейд З. Вступ до психоаналізу: лекції зі вступу до психоаналізу з новими висновками [Текст] / З. Фрейд. – Київ: Основи, 1998. – 709 с. – Бібліогр.: с. 656-664.
16. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности [Текст] / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – [3-е изд.]. – СПб.: Питер, 2004. – 607 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»).

Василега О.Ю.

Сумской областной институт последипломного педагогического образования

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИЗУЧЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ СТРАХА В ПСИХОЛОГИИ

Аннотация

Исследованы теоретические и методологические аспекты изучения проблемы страха в психологии. Дан теоретический анализ понятия «страх». Представлены взгляды отечественных и зарубежных ученых относительно проблемы страха. Проанализированы разнообразные научные подходы к изучению сущности и природы страха. Обосновано разграничение понятий «страх», «боязнь» и «тревога».

Ключевые слова: страх, эмоция, личность, боязнь, тревога.

Vasyleha O.Yu.

Sumy Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF STUDYING THE PROBLEM OF FEAR IN PSYCHOLOGY

Summary

The theoretical and methodological aspects of studying the problem of fear in psychology are investigated. The theoretical analysis of the concept of «fear» is given. The views of domestic and foreign scientists concerning the problem of fear are presented. Different scientific approaches to the study of the essence and nature of fear are analyzed. The differentiation of the concepts of «fear», «phobia» and «anxiety» was grounded

Keywords: fear, emotion, personality, phobia, anxiety.